

16337

Иванъ Франко.

БАТЬКИВЩИНА.

ОПОВИДАННЯ.

Оттискъ изъ журнала „Кіевская Старина“.

КІЕВЪ.

Типографія Императорскаго Университета св. Владиміра. Акціон. О-ва
печ. и изд. дѣла Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, Меринговская улица.

1905.

Иванъ Франко.

БАТЬКИВЩИНА.

ОПОВИДАННЯ.

Оттискъ изъ журнала „Кіевская Старина“.

16337.

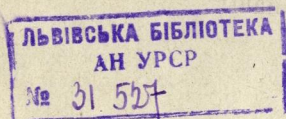
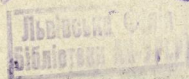
КІЕВЪ.

Типографія Императорскаго Университета св Владиміра Акціон. О-ва
печ. и изд. дѣла Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, Меринговская улица.

1905.

Дозволено цензурою. Київ. 24 ноября 1904 года.

69 97

Ф/І
5-288

БАТЬКИВЩИНА.

I.

Нашого товариша Опапаса Морымуху прозвали мы ще въ гимназіи Батькивщиною,—не на честь популярной газеты «Батьківщини», яка тоди ще не выходила, а зъ иншой причыны. Винъ мавъ звычай, колы говорывъ про своего батька, пазываты ёго «батькивщиною»; такъ само матирь по-за очи называвъ «материзною», «стрыйка», «стрыйщиною», и загаломъ любы въ жартомъ перекручуваты, або якъ винъ говорывъ, «пидпилишуваты» мову. Винъ степенувавъ: добрый, лишый и лишыйшый; сылкувавъ папысаты цыфраны чысло кильканадцять, мицпо обстоювавъ за чыслемятъ днивъ назадъ: ныни, вчора, позавчора, якось, позаякось; боровся зъ учителямы за рижницю мижъ словомъ повитря, яке вважавъ ривнозначнымъ зъ нимецькымъ die Pest—чума, и «повитря», що мало значыты die Luft,—однымъ словомъ, бувъ незвычайный майстеръ видъ языка. Винъ одыть у цилій нашої гимназіи вмивъ не тильки говорыты по бойкивськы, зъ бойкивськымы словами, формамы и акцентомъ, але знавъ характерни шоапсы говору, майже кожного села въ околици Дрогобыча. Винъ прыписъ и пустывъ у курсъ таки діялектологични перлы мазурського говору зъ Рихтычъ, якъ «zaprzy dźwirze», що мало значыты «запры двери и «wyżeni imienie na zagumienie», що мало значыты «выжены худобу («иминя» въ пидгирьскимъ дія-

лекти) на пасовысько». Винъ бувъ добрый ученикъ и добрый то-варышъ, загально люблений за-для своёго доброго гумору, дару удавання рижныхъ голосивъ та высловивъ, та незличенои сылы приказокъ та дрибныхъ оповиданъ и анекдотивъ, якими въ хвляхъ веселосты щедро пересыпувавъ свою мову.

Ёго батько, старый Морымуха, бувъ, якъ казали, заможный селяныць изъ Колодрубъ, невеличкого надднистрянського села. У насъ тамошнихъ селянъ называютъ «заболотеймы». бо вони жы-вуть на ривныни, яку часто залывае Днистеръ, середъ багонъ та болотъ, а на дорогахъ, яки ведутъ черезъ ихъ села. болото, якъ кажутъ, не высыхае николи. «У насъ болото святенке, — гово-рывъ було Опанасъ, — якъ розчынять зъ одною паскою, то кысне ся до другои». «Заболотей» визначаються й своимъ строемъ: не носятъ гунъ, ани суконныхъ свитъ, тильки довги, майже до самой земли, полотнянky.

— У насъ якъ котрый свать виросте высокий, — говорывъ було Опанасъ, — а въ стани тонкый, а олягне таку полотнянку, а въ половыни перепереже вузкымъ реминцемъ, а зигнется въ двое, вытягаючи ноги зъ болота, то выглядае зовсимъ такъ, якъ ципъ: ципивно хтось держыть у руци, а былень кинцемъ загрузъ у болоти.

— А чы правда то, що въ васъ ти полотнянky перуть якъ на Панталыма, то ажъ зновъ на Панталыма? — пытаемо було жартуючы.

— Не правда! — зъ комичнымъ обуреннямъ видповидае Опа-насъ. — У насъ ниhto не бачывъ, щобъ полотнянky пралы. Но-сытъ доты, докы нижний кинець не обигныи зъ болота. Тоди на колодку, видмирыть пядь — тай сокирою цокъ-цокъ! И полотнянка йде на когось меншого замись новои, а бильший дистае нову. И такъ ии все направляютъ, докы зъ полотнянky не зробытся лейбыкъ. Сей дистае найстарша бабенця, що сидытъ за комы-номъ и клячя пряде.

Мы бувало боки зрываемо, регочучыи изъ тыхъ Опанасо-выхъ выгадокъ, а Опанасъ байдуже соби — и не скривытся, мовъ цырисиньку правду говорытъ. Яки булы видносны Опанаса до

батька й матеры, мы якось не могли змиркуваты. Правда, винъ по-за очи называвъ ихъ жартуючы «батькивщина» та «материзна», але николи мы не чулы, щобъ винъ справди кпывъ изъ нихъ, або нарикавъ на нихъ. Тильки зъ боку знали мы, що старый Морымуха бувъ чоловикъ заможный, але дуже скупый. У нёго не було бильше дитей: Опанась бувъ одынакъ. Морымуха давъ ёго до гимназіи тильки наслідкомъ зусильного намагання священника та вчителя, але сылкувався надгородити собі ту шкоду не лыше тымъ, що вышукувавъ ёму якъ найдешевшу й найпоганійшу кватyру, прывозывъ ёму скупо сухого хлиба та бульбы, або ячминныхъ крупъ безъ омасты, але навить пизнійше, колы Опанась зароблявъ собі прыватнымы лекціямы на пару гульденивъ у мисяць, не соромывся що-понедилка выпрошуваты у нёго на пару «дудкивъ», то на тютюнъ для себе, то на пачку солы, то на обаринкы для вуйчаныкивъ та титчаныкивъ дома. И Опанась дававъ, а для малыхъ вуйчаныкивъ та титчаныкивъ и самъ купувавъ то калачи, то цукеркы, то дешеви забавкы та передававъ до-дому.

Разъ тильки вытягли мы въ нашего Опанаса невеличке оповидання про ёго батька, тай то треба було ёго видъ нёго, якъ то кажутъ, клинцями вытягаты. То такъ було. Одного понеделка старый Морымуха чомусь не мигъ прийихаты до Дрогобыча и передавъ цилотыжневый провіантъ для сына черезъ якогось сусида, розповившы ёму, де й якъ мае шукаты сыновои кватyры. Прыходить сватокъ до насъ на кватyру зъ кобелею ¹⁾ въ руци тай пытае кризь викно:

— А чы тутъ Каганцивъ Панаско?

Мы попрыходылы зи школы, а Опанаса ще не було:

— Каганцивъ?—перепытуемо.—Тутъ живе Опанаско, але не Каганецъ, тильки Морымуха.

— Ну, та той, той, той самъ. У насъ ёго называють Каганецъ.

— Ба, та чому? Черезъ що?—пытаемо мы зацикавлени.

¹⁾ Кошель, плетеный зъ рогожи.

— Э, та то ба довго повидаты, а мени нема колы. Отъ, каже, тутъ ёму тато футрашъ ¹⁾ передавъ. Выберить изъ кобели, бо кобеля моя.

— Та розповижете бо, чому старого Морымуху называють Каганцемъ?—налягаемо мы.

Але сусидъ уже взявъ кобелю, натыснувъ стару соломяну крысано на потылицю, тай, обертаючыся йты геть, каже:

— Пробуйте Панаска,—винъ вамъ скаже, а я не маю колы.

Тай пишовъ. А колы Опанасъ прыйшовъ зи школы, мы заразь до нёго, якъ пси до дида на перелазы:

— Чому твого старого называють Каганцемъ?

— А вы видкы се знаете?

— Та бувъ тутъ вашъ сусидъ, прынишь тоби «футрашъ», то пытавъ, чы тутъ Каганцивъ Панаско?

— Ну, то було ёго пытаты, видкы мого батькивщину прозвалы Каганцемъ.

— Мы пыталы. Винъ веливъ запытаты тебе.

— Эй, дайте мени спокій!.. Я такый голодный, якъ колы-бъ у мни дно выпало, а вамъ чортъ зна чого захочуется.

— И мы голодни. Та помы обидъ буде—говоры.

— Говорить вы, я послухаю.

— Ни, заразь кажы, чому твого батькивщину прозвалы Каганцемъ?

— Та чому?—нерадо мовывъ Опанасъ. То колядныкы збыточныкы. Прыйшлы колядуваты пидъ наши викна, а тато не мавъ дрибныхъ.

— А може не хотивъ даты?—втрутивъ хтось.

— А може й не хотивъ,—згодився Опанасъ.—Досыть, уставъ зъ лавы тай стукае до викна, нибы-то не треба. А колядныкы крычать: «Татусю, тожъ то Риздво Хрыстове, разъ у рикъ свято! Годытся колядныкивъ прыйматы». А тато каже: «вже булы трой».

1) Пожыву.

— А то певно неправда була?—втрутивъ зновъ хтось зъ боку.

— Та може й неправда. Або я знаю!—згодився Опанась.— А колядныкы не хочуть уступытыся. А тато до ныхъ: «А будете колядуваты за каганецъ вивса?» Якъ почулы колядныкы таку цину, то зразу въ смихъ, потимъ помуркотили щось помижъ собою, а потимъ крыкнулы: будемо!—тай заколядувалы.

Опанась урвавъ, мовъ наразъ похопывшися, що задалеко забигъ у своимъ оповиданню.

— Ну, якъ заколядувалы?—пытаемо.

— Або я знаю,—каже якось несмило Опанась.

— Знаешъ, знаешъ!—крычимо.—По носи тобі видно, що брешешъ! Заразъ говори, якъ заколядувалы?

— Але вы будете зъ мене кпыты.

— Ни, слово честы, що не будемо.

— Або зъ моеи батькивщыны.

— Ни, ни, говори смило!

— Та якъ заколядувалы! Тамъ мижъ ными бувъ такий цуцкый на выгадки, такъ той затыгнувъ, а вси за нымъ, та такъ мовъ сокыроу рубають:

Богъ предвичный народывся,
Прийшовъ днесъ со небесъ,
Морымуха такъ якъ песь
Розвередывся.

Тріє цары идуть со дары,
Парубкы, спивакы,
Разъ у рикъ колядныкы
Колядувалы.

Тріє цари, де вы идете?
Тай идить дали въ свить,
Бо у мене грошей нить,
Дармо ревете.

Звизда ясна обявылася...

А я вамъ хыба дамъ
За колядку спивакамъ
Каганецъ вивса.

Слава Богу, вже и писни конець!
 Намъ овесь, а ты песь,
 Та вже будешъ викъ весь
 И самъ Каганець.

Ну, але вже колядныкы не дожыдали того вивса. Выбиглы до ныхъ татуню зъ палыцею, а воны лыпъ по за хату злопоти, якъ кони. И ще тои самой нocy нова колядка пишла скрызъ по селу, и видтоди татуня прозвалы Каганцемъ. Уже воны до попа и до вйта на скаргу ходылы, та що зъ того, ще ихъ наганьбылы, а того, що имъ прыпылы зли языкы, вже до смерти нйяка людська сыла имъ не видйме.

Опанась розговорывся, та колы скинчывъ и замовкъ, мы могли змиркуваты, що ёму й самому не мыло було, що такъ розбалакався. Кильки день потимъ винъ бувъ якйсь квасный та незадоволений и на всяки пытання видповидавъ нерадо, просто кажучы, видбуркувався. Такъ и выдно було, що самъ соби вразывъ якесь болюче мисце и не мигъ даруваты соби того. Була у нёго якась тыха амбиция, що разъ ображена сгорожувалася мовчанкою, особливо колы та враза доторкала ёго улпобленои «батькивщины».

Зъ часомъ я переконався одначе, що назвою «батькивщина» винъ обймавъ не такъ своихъ родычывъ та своякывъ, якъ радше щось неособове, хочъ не можно сказаты, щобъ абстрактне. Я мавъ нагоду разъ, пидчасъ вакаций, загостыты до нёго до-дому. Писля моёго ридного Пидгирья ёго ридне село, положене на болотыстй Днистровй долини, середъ лозъ та очеретивъ, выдалося мени страшенно нецикавымъ та одноманитнымъ. Нызеньки хаты, нызеньки плоты, коряви вербы, чорни вильхы по-надъ берегами грузькыхъ ричокъ, и ривнына-ривнына, поперетынана бездонными болотами, стругами, та охабами, все те якось давило мою душу, навивало сумъ и пудоту. А мйй Опанась бигавъ по тйй сумнйй околыци оживлёнйй, веселйй, счастливйй, що я й пизнаты не мигъ того тихого, мало говиркого та задуманого хлопця, якымъ винъ бувъ у Дрогобычи. Винъ увесь день тягавъ мене по вбогимъ садку докола своей батькивськой хаты, оповидавъ мени

исторію кожного дерева, кожного корчыка, кожного ривчака и кождої кладки. Винъ знавъ кожду стежку на непереглядній наддністрянській синожати, кожду баюрку и кождый закруть рики, знавъ, у якимъ очерети гнизяться дыки качкы, а де можно знайти достыгли ягоды смородины. Кожду грушку на межи, кождый корчъ жостели середъ терныны надъ ричкою, кождый кытахъ калыновыхъ ягідъ, навислый надъ водою, и кожду темно-багрову «павку» на очерети винъ вытавъ радиснымы окрыкамы, якъ старыхъ знаёмыхъ. И всюды винъ умивъ щось цикаве оповисты, зъ кождою дрибницею вязався якийсь моментъ ёго жыття. «Оттутъ мы тои а тои осены зловылы журавля на ничлизи». «Оттутъ моя батькивщина торикъ чепыла велычезного щупака: жыдъ у коршми не торгуючыся давъ два папиркы. «Оттуда треба йты навпростецъ до Луки»... «Оттутъ мени разъ трапылося те й те». Винъ не вгававъ весь часъ моёго побуту, бувъ невтомный, бигаючы зо мною скризъ и оповидаючы про все, а все було цикаве-прецикаве для него. Сей мій невелычкый побуть у ёго сели давъ мени ключъ до розуминня ёго вдачы, ёго тыхон и глыбокои прыстрасты, що була, можно сказаты, пануючою нотою ёго жыття. Я ще николы не бачывъ хлопця, щобъ такъ гаряче любовы свій ридный кутокъ, такъ зжывся зъ нымъ и весь жывъ у нымъ, и мене дывувало тоди дышъ одно: якъ можно було такъ усею душею прывязатыся до такого мизерного, сумного, однотонного та ничымъ невызначного мисця, якъ ота ёго славетна «батькивщина».

II.

Я пишовъ на университетъ двома рокамы швыдше видъ Опанаса Морымухы, тай потимъ якось не зійшовся зъ нымъ ближче. Я знавъ лышъ, що винъ здавъ матуру ¹⁾, на жадання своёго батька записався до духовной семинаріи, хочъ не почувавъ у соби ніякисинькои охоты до духовного стану, та швыдко якось

¹⁾ Испытъ до зрелосты.

выступивъ изъ семинаріи та перепысався на философію. Якось по роцѣ я довидався прыпадково, що обое стари Марымухы померлы, такъ що Опанасъ лышывся одынокымъ спадкоємцемъ ¹⁾ своєї батькивщины. Швыдко потимъ я зовсимъ стратывъ зъ очей Опанаса. Винъ якось счезъ зи Львова, и никто зъ ёго близшихъ знаёмыхъ, у кого я перепытувавъ за нымъ, не мигъ сказаты мени ничего про те, куды винъ подився. Въ першій хвилі я подумавъ було, що винъ покинувъ университетъ, до якого ёго ничогисинько не тягло, и пишовъ на село на батькивське господарство. Я вже збырався «на хыбывъ-трапывъ» напысаты ёму лысть и поздоровыты ёго зъ улюбленимъ сельскымъ жыттямъ, колы одного разу здыбавъ у Львови килькохъ селянъ изъ того села и почавъ розпытуваты ихъ про Опанаса. Вони зразу не розумилы, про кого я пытаю, а дали одынъ догадлывійшый гукнуть:

— А, се вы про Панаска! Про Каганцёвого Панаска! Ого, зійшовъ нашъ Панаско на псы!

— Э, ни, куме,—перебывъ ёму другый.—Не ладно такъ казаты. Хто ще знае, що зъ нымъ сталося. Я гадаю, що винъ подався на пана.

— Якъ же се такъ?—запытавъ я.—Одынъ каже, що зійшовъ на псы, а другый, що подався на пана?

— Та то на одно выйде,—мовывъ першый селянынъ, очевидно бильше жартливои вдачы.—Бачыте, скоро вмеръ старый Каганецъ, Панаско прыйихавъ, и абы вамъ слово сказавъ кому, порадывся чы що, а винъ просто до жыда, тай бухъ!—продавъ всю свою батькивщину.

— Тай ще якъ продавъ! За пивъ-дарма! Такъ якъ бы хотивъ зъ рукъ позбутыся!—зъ жалемъ крыкнувъ другый.

— Се правда. Якъ бы бувъ до насъ обиззався, мы булы бь ёму далы безъ торгу десять тысячъ. Бо тамъ, пане, маеткы булы! А жыдъ за пять тысячъ узявъ. А скоро гроши въ жменю, нашъ

¹⁾ Наслидныкомъ.

Панаско сивъ на ту саму жыдивську таратайку, якою прийихавъ, тай дмухнувъ изъ села.

— Наши люде ажъ тоди довидалися про ёго вчынокъ, якъ выйиздывъ. У сели крикъ зчынывся. Повыбигали зъ хать бабы, чоловікы, кленуть Панаска, гукають за нимъ: «Юда, Юда! Батькивищину продавъ!» Дали молодши за грудкы, за каминци, давай шпурляты за нимъ, та все крычать: «Юда! Юда!» А стара Безкрылыха выскочыла зи своего обійстя, стала середъ дороги передъ ёго фурую та крычать: «Панаску! Йидешъ уже? Та чекай, иды на цвынтаръ, вель видкопаты тата та покласты по людськы, бо винъ у гроби перевернувся!» Але фурманъ-жыдъ штовхнувъ стару дышлемъ у груды, перевернувъ у снигъ, бо то зимою діялося, тай погнавъ свитами. И видтоди вже мы не бачылы Панаска и не чулы, що сталося зъ нимъ.

— Та вже певно, що добра ёму не буде!—задумано мовывъ другый селянынъ.—Дежъ бы Панъ Бигъ мигъ благословыты такого чоловіка!

Отся видомистъ була для мене такою несподиванкою, що довго я по просту не мигъ отямытыся. Якъ то,—думалось мени,—той Опанась, що, бачылось, такъ усимъ серцемъ и всею душею прылыпъ бувъ до своей батькивищны, живъ у ній думкамы и живъ нею,—винъ мавъ бы ни зъ сёго ни зъ того продаты и, тай ще жыдови! Видомистъ була неправдоподибна, дыка, та про те сумніватыся про ии правдывистъ не було ніякои можносты. Я пробувавъ вдумуватыся въ ёго мотывы, та не мигъ ничого придуматы. Вчынокъ Опанаса бувъ для мене загадкою, надъ якои розвьязаннямъ я мучывся досыть довго, та не догадавшыся ничого, покынувъ думаты, хочъ у глыбыни души якось не важывся зъ повнымъ переконаннямъ повторыты окрыку: «Юда! продавъ батькивищину»!

III.

Видъ того часу мынуло десять литъ. Доля кыдала мене въ рижни боки, водыла по рижныхъ закуткахъ нашего краю и робыла зо мною всяляки експерименты, чы, якъ кажутъ, держала

зо мною тверду школу. Одна її лекція завела мене вь одиный изъ найглухійшихъ закуткивъ нашихъ гирь, до села, позбавленого всякою *комуникаціи*, доступного звичайно хиба верхы, або зимою саньмы, затесаного мижъ велькымы лисамы, крутымы горами и рвучою гирською рикою. Вь чудовій затышній долини, обставлене темнымы стинамы лисивъ, лежало невеличке сельце, радше подибне до пустельныцького скыта, нижъ до новочасной осели, тымъ хиба новочасне, що вь нѣму невылазно гниздылася зовсимъ не идиллична биднота, брудъ, убожество та темнота. Сельце зъ невеликою церковцею на однимъ горбыку и зъ просторою та невымовно брудною коршмою внызу пры одынокій вулицы, що заразомъ була ложыщемъ маленького гирського потока, тулылося, якъ сырота, однимъ своимъ кинцемъ до чорного бору, другимъ губылося вь яру надъ рикою. Видъ хатокъ, не-отиненыхъ нїякою 'садовоною, кримъ вербъ та смерикъ, выбигалы дви-тры стежки на супротылежну гору, внызу покрыту худымы вивсянымы нывкамы, а дали обгорилымы пенькамы недавно спаленой «пасики»¹⁾ та корчама яливцю. Си стежки—то була одынока комуныкація, що вела зъ сѣго, свитомъ забутого, закутка дали на Бескыдъ и вь Угорщину.

Мени доводилося йихаты зъ Угорщины и мынуты те село не зупыняючыся. Мы йихалы верхы зъ провиднымъ—угро-руськымъ парубкомъ изъ одного пограничного села. Мы поспышалы, щобъ на вечирь добратыся до найблизшого мисточка, та нашъ плянь переминыла рика. Мыпулой нocy вь горахъ упавъ сыльный дощъ, и колы мы дойихалы до рикы, мы побачылы здоровый, жовто-каламутный валъ, що зи скаженымъ клекотомъ; пинячыся, бяючыся о берегы та котячы по своему дни зъ глухимъ гуркотомъ грубе каминня, сунувся внызь, перерываючы всяку комуныкацію нашего села зъ дальшымъ свитомъ.

1) Пасикою называють у горахъ мисце, де весною вырубано, а вь осены спалено лись, щобъ на весну на тому мисци засіяты «збиже», цебъ то овесъ.

Колы мы почалы зйиздыты надъ самъ берижокъ рикы, зъ одной хаты вййшовъ чоловікъ и, побачывшы насъ, почавъ махаты намъ обома рукамы и крычаты щось; хочъ и якъ недалеко було видъ насъ до нёго, але за ревомъ та клеткотомъ воды мы не могли розибраты ани одного слова.

— Що, що!—закрычавъ зъ усеи сылы мій провидныкъ.

Чоловѣкъ, перелизъ тымчасомъ два перелазы, видчынывъ лиску и вййшовъ на вулицю, проты насъ.

— Та куды тамъ йдете?—запытавъ винъ, не здоровкаючыся зъ нами.

— Хотемо на другый бикъ,— мовывъ провидныкъ.

— Та не выдите, що вода велика!

— Та выдымо. А не покажете намъ, куды тутъ перейихаты?

— Хиба перескочыте,—мовывъ чоловікъ, здвыгнувши плечыма.

— Якъ то?—запыталы мы обыдва вразъ.

— А такъ, що броду не йе.

— А може де мистъ?

— Моста не йе.

— А може добра кладка?

— Кладкы не йе.

— Ну, а такъ перейихаты не можно?

— Каминня несе. Конямъ ноги потре.

— Ну, то щожъ намъ робыты?

— А перечекаты, ажъ вода впаде.

— А колы впаде?

— Чей завтра.

Значыть, доведется ночуваты,—мовывъ я, обертаючыся до провидныка.—Не знаете, де бы тутъ переночуваты?—додавъ я, обертаючыся до мисцевого чоловіка, бачучы, що мій провидныкъ стоить заклопотаный та чухае потылицю.

— Та де бы? Хиба въ коршми.

Я зырнувъ пытаючымы окомъ на свого провидныка. Сей усе ще стоявъ, держачы за поводы нашихъ коней, и одною свободною рукою чухався по потылицы.

— Ну, що, Михайле?—запытавъ я, бачучы, що вінъ не говорыть ничего.

— Та ничего, прошу пана.

— Пидемо ночуваты до коршмы?

— Якъ панъ знають. Я не пиду.

— А то чому?

— Я вже разъ ночувавъ тамъ тай залявся не ночуваты бильше.

— А то чому?

— Тутъ, прошу пана, найкуслывійши блощыци на вси горы.

Видповідь була коротка и переконуюча; я обернувся зновъ до місцевого чоловіка.

— А не можно бы просытыся до вашого его мосця ¹⁾ на ничъ?

— У насъ не йе его мосця. До насъ доийджають що дви недили на видправу.

— А може до якого кгазды?

— Та не знаю. Може бы... Лышь не знаю, у кого бы.— А потимъ, подумавшы хвылыну, вінъ додавъ:—хиба бы у нашого навчытеля.

— У васъ хиба йе навчытель?

— А йе.

— То значыть, йе й школа?

— А йе. Вже пять литъ маемо школу.

— А дежъ той вашъ навчытель?

— Та не далеко. Онъ тутъ за коршмою.

И вінъ показавъ намъ дорогу. Було справди не далеко. По дорози, йидучи стежкою по-надъ потокомъ, що заступавъ місце головної сільської вулицы, и якого дномъ провидныкъ проводывъ коней, я встыгъ розпытаты у чоловіка, що ихъ навчытель молодой ще чоловікъ, живе самъ, нежонатый, не выийджае майже никуды зъ села, що у него не буває никто

¹⁾ Священныка.

чужый и що громада досить задоволена зъ нѣго, бо вчыть «дитвакывъ» пыльно, не бѣе въ школи, тай и зъ людьмы людяный: у всѣму порадыть и не одного й гришмы поратуеть, хочъ самъ живе бидно. Отакъ розмовляючи, мы дійшли до «чколы», що стояла на крутому берези надъ потокомъ. Зайизду до неї не було ніякого, тильки стежка горі невеличкымъ, пустымъ огородомъ. Школа була така жъ селянська хата пидъ соломою, якъ и инши, збудована хиба о стілько видминпо видъ селянськихъ, що склалася зъ двохъ половынъ, переділенихъ вузкымы синьмы. Одна половина зъ трѣма викнами до гороба, се була шкільна зала, а друга зъ двома викнами—помешкання вчытеля. Передъ сею половыною огородъ бувъ скопаний, засаджений ярыною ¹⁾, зъ-мижъ якої тутъ и тамъ виросталы гарни щепкы яблунъ та грушъ; плить отинювалы густы корчи садженої малыны, поричокъ та «вепрынъ» ²⁾. Въ однімъ кути стала альтанка, отинена густымъ дыкымъ хмелемъ та обсаджена смеричкамы. Смеричкы, засаджени въ два ряды передъ дверыма, по пять у кождимъ ряди, заступалы мисце кгапку. Двери булы заперти, але учытеля мы засталы въ альтани. Пора була литня, вакаційна и шкільного заняття не було; випъ очевыдно порався въ своимъ огороди, а теперъ видпочывавъ у альтани та покриплявся кваснымъ молокомъ и чорпымъ, жытнимъ хлибомъ.

Я ввійшовъ до альтаны й поздоровывъ ёго. Випъ мотнувъ головою, не видповидаючи ничого на мое поздоровлення и не встаючи зъ мисця. Я попросывъ ёго перепочуваты мене и моёго провидныка. Випъ выдывывся на мене якымось тупымъ поглядомъ и, не перестаючи жоваты, давився досить довго, не говорячы ани слова. Я стоявъ у входи и дывывся на нѣго зъ заклопотаннемъ, не знаючы, якъ мени бути. На помичъ мени прыйшовъ селяпынъ, що припровадывъ мене.

— Та вже, папе павчытелю, будьте ласкави! Я бы й самъ перепочывавъ папыча, але знаете, въ мене тисно. А въ коршми не хочуть, бо тамъ блощыци.

¹⁾ Ярыною въ Галычыни звать городыну.

²⁾ Акресту.

Учитель поклавъ ложку, вставъ и, не кажучы до мене ани слова, выйшовъ зъ альтаны та пишовъ до перелаза, за якимъ стоявъ мій угроруськый провидныкъ зъ парою коней.

— Ты видкы?—запытавъ винъ.

— Та зъ Воливця.

— А багато взявъ видъ паныча?

— Та два рынцьки ¹⁾.

— А заплатылы тобі?

— Та заплатылы.

— Ну, то сидай на коня и йидь до-дому. Ще маешъ часть дойихаты.

— Та чому ни. До ночи дойиду до своєї граныци, а тамъ я вже якъ дома.

— Ну, то добре. На, маешъ шустку ²⁾ на тютюнъ. Йидь, а я вже паныча проведу, куды треба буде. Я зъ неменьшымъ якъ доси зачудованнемъ слухавъ тои розмовы и дывувався, якъ се такъ панъ учитель, не розвидавшыся гараздъ, розпоряджається моимъ провидныкомъ. Я наблызввся до нѣго и сказавъ:—мени бы треба до Туркы.

— Добре, добре, най винъ йиде,—видповивъ якось байдужно учитель, навить не обертаючыся до мене, и мій провидныкъ по-йихавъ. И місцевый селянынъ поклонывшыся пишовъ соби до-дому. Мы лышымыся сами.

— Позвольте вамъ представытыся,—сказавъ я, зновъ наблыжаючыся до нѣго.

Винъ усмихнувся якымось сылуванымъ смихомъ.

— Нибы я не знаю тебе! За першымъ разомъ пизнавъ. То хйба ты не пизнавъ мене.

Я прыдывввся ёму, та не мигъ пизнаты. Се бувъ чоловікъ на выдъ 35 литъ, зъ довгою, чорною бородою, трохи згорблений, у литній, полотняній блузи и въ такихъ самыхъ штанахъ, зъ якымось не то меланхолійнымъ, не то заляканымъ и непрытом-

¹⁾ Гульдень.

²⁾ Шустка (шистка)=десять крейцеривъ.

нымъ видомъ. Ёго очы немовъ уныкалы вашого погляду, але тоди, колы винъ не чувъ на соби вашого погляду, вони спочывали, вперти десь у одну точку, въ якусь далечинъ, немовъ видсы вызырала когось. Я глядивъ та не мигъ пизнаты ёго. Винъ якось скрывывся, дали здвыгнувъ плечыма и похылывъ голову.

— Ну и не диво. Давно мы бачылыся. А ты навить у мене въ хати бувъ. Морымуха Опанасъ—тямышъ?

— Та не може бути!—скрыкнувъ я. Опанасъ! Ни, ни за що не пизнавъ бы! Та Господь зъ тобою! Видкы ты тутъ узався? Вчителюешъ? И въ такимъ глухимъ закутку! И стильки литъ я не чувавъ про тебе... Ну, ходы, оповидай, що зъ тобою?..

Я засыпавъ ёго пытаньямы, та винъ похылывъ голову и якось зъ-пидъ лоба дывывся на мене, немовъ бы або не вирывъ у щыристь моёго зацикавлення, або миркувавъ надъ тымъ, якъ бы выкрутытыся видъ моихъ запытанъ.

IV.

У вечери при лямпи мы сыдили въ кимнати вчытеля и розмовлялы. У мене знайшовся чай та пукеръ, панъ учитель роздувъ огонь та розигривъ окрипъ, и мы згадалы старый школярський звычай, попываючы гарячий чай та закусуючы хлибомъ та брындою. Морымуха йивъ зъ апетытомъ, слухавъ моихъ оповиданъ, та самъ говоривъ мало. Оповидаючы про спильныхъ знаёмыхъ, учителивъ та товаришивъ, я пыльно дывывся на нёго, сылкуючыся пизнаты давнёго Опанаса, та все щось немовъ перепынювало мени, заслонювало знаёми рысы, показувало въ привычнымъ для мене облыччи якись чужи, незвисни мени рысы. Я мавъ таке вражиння, немовъ бы въ жыттю того чоловіка пройшла якась шырока й глыбока борозна, якою видорано ёго мынуле видъ теперишнёго. Кильки разивъ мени здавалося навить, що въ заляканій чы апатычній души сёго nowego Опанаса ворухытыся щось, блымае якыйсь огныкъ, що радъ бы освитыты сю дывну борозну, що якись пытанья, якись прызнання снуютыся у нёго на языци, ради зирватыся та вылытыся, але

якась таємна сыла зупыняе, прогонное ихъ назадъ у глыбину ёго души. Я постановывъ соби допомогты тымъ боязкымъ пташкамъ зирватыся и вылетиты, постановывъ, якъ кажуть, легенько потягнуты Опанаса за языкъ.

— А я недавно бувъ у твоимъ сели, — закинувъ я несподивано.

— Въ моимъ, — зъ якоюсь дрожью въ голоси видповивъ Опанась. И сумно всмихаючыся. додавъ: — де тамъ у мене яке село? хіба те мое, де я теперь.

— У твоимъ риднимъ, — поправивъ я. — Тамъ, де твоя батькивщина була.

— Мынулося, забулося!

И винъ махнувъ рукою и звисывъ голову.

— Ну, але тебе тамъ люде не забулы. Хоть нихто не мигъ сказаты мени, куды ты подився.

— Благословляють мене?

— Не можу сказаты, щобъ такъ дуже, — мовывъ я. — А все таки не можуть выйты зъ дыва, що тоби сталося, що ты такъ ни сило, ни впало продавъ свою батькивщину. А особлыво я здывувався. Адже я знавъ, якъ ты любывъ ии.

Опанась кынувся мовъ ужаленый.

— Ты знавъ! — Що ты знавъ? Ты мигъ знаты лышь частыну. А про те...

Винъ зновъ махнувъ рукою и звисывъ голову.

— Ну, Опанасе, скажы по правди, що се зъ тобою сталося? Такъ ты якось ни зъ сёго ни зъ того счезъ изъ нашего горизонту, такъ безслидно пропавъ... А ще потимъ та нагла продажъ батькивщины...

— Се не потимъ було, а дрибку передъ тымъ. — нервово, мовъ зачиплений за болюче, втрутивъ Опанась.

— Ну, то вже чы потимъ, чы передъ тымъ, а все такы загадка. Я довидався про смерть твоихъ старыхъ и думавъ, що ты пишовъ систы на грунти та господарюваты. Вже збырався пысаты тоби на село, колы якось прыпадкомъ довидався видъ селянь, що ты продавъ усе...

— Ще до того жидови!—додав' вин' зъ гиркымъ усмихомъ.

— И выбрався кудись. Зрозумієш' и самъ, що я не знав', що й думаты про се.

— И щожъ ты думавъ?

— Ничого не думавъ. Зупынився на тимъ, що тутъ якась загадка, якои самою логикою не розв'язеш'.

— А инши товариши що?

— Якось не доводилося ни зъ кымъ говорити про тебе. Ты въ товариствахъ пиколы не бувавъ.

— Ну, певно, забулы!—мовивъ Опанасъ.—И добре такъ.

— Але скажи, що таке тобі сталося? Йшовъ у одынъ бикъ и раптомъ звернувъ зъ дороги, тай гатьтя! Немовъ якась киценька перебігла тобі дорогу.

Опанасъ ажъ підкынувся, мовъ ужалений.

— Киценька! Ты тямыш' иі?

— Кого?

— Адже ты отсе згадавъ про неи. Значыть знаєш' щось. Догадався! Чы може чувъ що видъ когось? А може вона сама?..

И вин' зъ жахомъ вперъ въ мене очи.

— Выбачай, Опанасе, але я бигме не розумію тебе. Про кого я згадавъ? Хто такой вона сама?

— Киценька.

— Що за киценька?

— Якъ то? Не тямыш' Киценькы? И не знаєш' моеи исторіи?

— Та ничогисинько жъ. И про яку се ты киценьку?

— Не тямыш'? А, правда, ты не бувавъ у Суберлёвой.

— Бувъ пару разивъ.

— Ну, то може прыгадаєш'. А въ тимъ...

Я прыгадавъ соби кавярню Суберлёвой, що була на рози вулицъ Вирменьськои и Гродзицкыхъ. Се була нична кавярня зъ дамською обслугою, своёго часу ославлене мисце гулянокъ золотой молодикы. Я заходивъ туды ридко и то лыше въ день, тому й не дыво, що пазва Киценькы не сказала мени ничего.

— Тамъ була одна панна,—мовивъ якось пехотя Опанасъ.—Свого часу славна була. Ии звалы Киценькою. Брунетка, зъ рос-
БАТЬКОВЩИНА.

кипнымъ волоссямъ, зъ чорнымъ, блискучымъ очыма. Лице—кровь зъ молокомъ. Зубы чудови. На устахъ усмихъ такой, що ажъ за сердце хапавъ. Голосъ—у розмови, не въ спиви, бо вона мало спивала—але такого голосу я не чувъ николи. Тай загаломъ уся вона; кождый її рухъ, кожда рысочка, кожде слово, кождый позыркъ її очей—усе въ неи було таке, що я видъ першою хвыли забувъ себе, все въ неи мени выдавалося невыданимъ и нечуванимъ, такимъ, якому нема пары въ свити. Не даромъ кажуть, що закохання—слабистъ, манія; колы я побачивъ її, почувъ її голосъ и усмихъ, на мене найшла така хороба и то въ такимъ сыльнымъ степени, що я навить здуматы не мигъ того, щобъ її опертыся. Знаешъ, що я звычайно не бувъ ласый до жиоцтва, ани надто чутливый. Але тоди се наскочыло на мене раптомъ, зъ такою сылою, що я цилкомъ стратывъ застанову. Такъ мовъ бы зъ лисовой гущавыны наразъ выйшовъ на лисову пожежу. И я станувъ безъ власной воли, безъ сылы, безъ тямы. Чувъ, що судьба заглянула мени въ очи и що не втечу видъ неи.

Опанасъ зупынився. Винъ ажъ задыхався, наговорывшы стилько однимъ духомъ. На ёго блидому лицю запалавъ горячий румьянецъ, мовъ и справди выпеченый пожежою. Винъ говорывъ зъ очыма, втуплеными въ землю, немовъ углублявся въ свое внутришне життя и боявся глянуты мени въ очи, щобъ я кризь ныхъ не заглянувъ ёму въ душу. Помовчавшы трохи та сёрбнувши чаю, винъ заговорывъ зновъ, проты свого звычаю, сквапно, урывано, немовъ ловлячы образы, що неслыся по овыди ёго души мовъ дощови хмары.

— Я не бувъ частымъ гостемъ у Суберлёвой. Але разъ засыдився до пизнёго вечера. Сыджу за газетою, колы пидвивъ очи, побачивъ її. Вытрищывъ очи, мовъ самъ соби не вирывъ. Зачудовання—се було перше, найсылнійше чуття, яке опанувало мою душу. «Невже!» «Чы справди!»—Таки питання вертылися въ мойй голови, мовъ сухе лыстя въ осиннёму витри. Я сыдивъ и дывывся на неи. Колы вона проходила pomiжъ столами, мои очи бигалы за нею, якъ вирни собаки за паномъ. Колы наблы-

жалася до мене, мене кыдало въ жаръ, пробигало дрожью. Колы вона счезала, я сыдивъ мовъ оглушенный и ждавъ її. Мынала годына за годиною; у мене навить не ворухылася думка въ голови, щобъ йты кудысь. Йты? Куды йты, колы тутъ бувъ увесь свить, було сонце, було жыття. Десь коло одынацятон прыйшли де-яки товариши, вже добре пидпыти, зъ голоснымъ реготомъ, весели, спивучи. Вони позасидали пры двохъ столахъ, замовылы цилу масу коньякывъ, а побачывшы мене, прытягли мене до себе. Вона вйшла, несучы замовлени коньякы.

— А, Киценька!—закрывали вони и почалы тыснутыся до неи.—Servus, Кицю! Якъ ся маешъ? Здорова була! Wie gehts?

Десяткы рукъ простягались до неи, одни бралы чаркы зъ коньякомъ, инши тыслыся до її грудей, рукъ, плечей, стану, доторкалыся її, щыпалы її. Я весь тремтивъ, стоявъ мовъ обсыпаный прыскомъ, у мене въ голови шумило, немовъ мене оглушено довбнею. А вона йшла спокійно, байдужна на вси безсромни рухы, дотыкы та окрыкы. На її лыци грала якась мае-статычна усмишка, немовъ увесь отой пьяный гармидеръ не досягавъ до її пять, не мигъ доторкнутыся до неи, ани тымъ менше опоганыты її. Я такожь узявъ чарку зъ її рукъ и почувъ пры тымъ, якъ її очы спочылы на мени. Я затремтивъ увесь, кровь ударыла мени до головы, и та чарка копьяку по-дылася въ мое нутро мовъ огненна течія. Я якось безтямпо зажадавъ ще одной «колійки», а дали не тямлю, що діялося зи мною. Знаю лыше, що у мене въ кышени було двадцять гульденивъ, изъ якихъ я другого дня не зпайшовъ ани цента, що мы ревлы писень и перекидыалыся цынизнымы жартами, що вона сыдила у мене на колинахъ и торгала мене за вуха, а я плакавъ, цилувавъ її руки и безтямпо белькотавъ:—Киценько! Жытте мое! Киценько!

Хто, колы й якъ завивъ мене до-дому, рязягъ и поклавъ до лижка, я й досы не знаю. Я прокынувся другого дня ажъ десь надъ вечеромъ зъ трискучымъ бодемъ головы. Въ горли щось пекло, въ ухахъ шумило и я не мигъ отямытыся, де я и що было зо мною. Та колы нарешти я зволикся зъ лижка

и вымочивъ голову въ води, мени почала вертаты пам'ять прожитой почи. Я не почувавъ ни сорому, ни жалю, не миркувавъ ни про що, хіба про те, що у мене нема грошей, щобъ и сеи почи бачыты іи, буты зъ нею. Та се була не велька ще турбота. Я однимъ позыркокомъ обмиркувавъ, що зъ моеи гардеробы можно продаты, щобъ добуты гроши. Книжки, розуміється, безъ ніякого миркованя пішли заразъ «на гебрайку». Пишовъ и годышныкъ. О десятій я вже сидивъ у кавярни и зновъ мучывся: и горивъ, и тремтивъ, дывлячыся на неї. Вона ходыла по-мижъ столами гарпа, маестатычна; ани слиду втомы, перепоею, невыспанной почи не було выдно на іи непорочно-чистимъ, дытячо-певыпнымъ лыци. На мене вона якось не дывылася, а може тильки робыла такый видъ, немовъ не бачыть, не пизнае мене. Я просыдивъ отакъ мовчки до першой годышы, пывъ одну чарку по другій и не осмилювався заговорыты до неї, тай вона не чипала мене, хочъ тутъ то тамъ поблызу мене лунавъ іи сриблыстый смихъ, колы до неї заговорувалы або зачиналы іи знаёми папычи. По першій я выйшовъ зъ кавярни и пишовъ до-дому.

Почалося для мене жыття видъ почи до почи. Я покынувъ ходыты на університетъ, покынувъ думаты про себе, про свою будущыну, живъ тильки тымъ, що бачывъ іи, ловывъ вухомъ іи смихъ та іи слова, думавъ про неї. Писля той першой почи я не пробувавъ заговорыты до неї, тай вона, бачучы, що я не цью и не сыплю гришмы, не цикавылася мною и немовъ и зовсімъ не добачала мене. Та мени було про се байдуже. Я не бувъ заздрисный, колы пиши жартувалы зъ нею, обіймалы, щипалы або цилувалы іи. Я, бачылось, павить не любывъ іи такъ, якъ люблять закохани. Я тильки почувавъ невидхыльну потребу що дня бачыты іи, такъ якъ відчуваемо потребу свитла та повітря.

V.

Мы дѣпылы чай, але спаты намъ не хотилося. Мени цикаво було дослухаты до кинця Опапасову драму, въ якій для мене виявлялася чымъ разъ яркійше вся ёго тиха, та глыбоко прыстрасна натура. А Опапасъ очевыдячкы радъ бувъ, що може передъ кымось выповидатыся, що знайшовъ слухача, який розуміе ёго и симпатизуе зъ нимъ. Випъ потеръ долопею чоло, поглядивъ на мене якийсь часъ недовирливо, немовъ боявся моёго осуду, але, не бачучы на моимъ лиці ничого такого, що могло-бъ знеохотыты ёго, видвернувся зновъ очыма до кута и почавъ тихымъ голосомъ:

— Сказаты тоби по-правди, все те, що дали сталося зи мною, се бувъ якийсь такый чортивськый тапець, що я й досы не прыберу ёму назвы. Иподи мени здається, що то бувъ сонъ, що я видтоди й доси сплю и ось-ось прокынуся такимъ самымъ студентомъ, якимъ бувъ тоди, якимъ побачывъ Киценьку. А иншымъ разомъ я готовъ вирыты въ чудо, въ прызначення, въ чары, въ що хочешъ, такъ неправдоподибнымъ выдається мени все те, що тоди сталося зи мною. Зрозуміешъ, що й оповисты тоби всю отсю исторію не зумію докладно. Мабуть не одно важне дило шмыгало поузъ мене, а я й не завважувавъ ёго, и навпаки, моя увага не разъ середъ того шаленого выру подій зупынялася на маловажныхъ дрибныцяхъ, на привыдахъ, изъ якихъ потимъ годи було злишыты щось циле та прыродне.

Почалося зъ того, що одного дня я одержавъ изъ дому телеграму. «Прыйизджай заразъ. Твій тато». Щось немовъ торкнуло мене въ души, колы я прочытавъ ти слова. Але телеграму я одержавъ о девятій годыни вечеромъ, саме колы выбырався до кавярни Суберлѣвой, щобъ пасты свои очы выдомъ Киценькы. У мене тремтили руки. Я кынувъ телеграму на стиль, не думаючи про неи, натыспувъ шапку на вуха, бо на двори ревлята свыстила хуртовына и была въ очі спигомъ, и побигъ вулицямы. У мене було ще въ кышени килька гульденивъ, одержа-

ныхъ за продажъ годинника. За пивъ години я сидивъ уже въ кавярни середъ клубивъ дыму та пьяного гамору, пивъ чорну каву, читавъ газеты, а властыво читавъ иноди очыма надруковани сторинки, а самъ пенастанно глядивъ на двери, якымы мала вѣйты вона. Але мынула десята—вона не прыходыла, мынула одынадцята—и не було, мынула двапалцята—Киценькы ни слуху ни духу. Я сидивъ мовъ у горячци, пивъ одну чарку за другою, въ голови у мене шумило, передъ очыма скакалы друковани буквы зъ газетъ, яки я державъ у рукахъ, та думка не клеилася въ мой голови. Нарешти по важкій боротьби зъ самымъ собою я зважывся запытаты у одной зъ тыхъ панночокъ, яки услугоувалы сѣгодня, що сталося зъ Киценькою?

— О, вона вже не прыйде сюды!—весело видповила панна, сидаючи бия мене и дмухаючи мени дымъ изъ своей папироскы просто въ очи.

— А то чому!

— А вамъ цикаво знаты?

— А вже-жъ цикаво.

— А мени нецикаво оповидаты.

— А чого треба, щобъ васъ зацикавыты?

— Го, го багато де-чого треба. А попередъ усѣго два келишкы коньяку, щобъ добре бесидувалося.

Я веливъ прынести два келишкы коньяку. Вона стукнулася зи мною, прыгубыла свою чарку, а решту вылыла на тацку. Я такожъ лыше прыгубывъ и не пивъ.

— Отже що сталося зъ Киценькою?

— Нема ии.

— А дежъ вона?

— А на що вамъ знаты?

— Треба.

— А по-що треба? Такъ вамъ вона сподобалася?

— Та вже чы сподобалася, чы ни, а треба.

— Э ни, я на таке не пышуся. Кажить, подобалася вамъ, чы ни?

— А вже-жъ сподобалася.

— И вы закохани?

— Смертельно.

Мои уста сміялися, а за серце стыскало щось мовь клищамы.

— А, колы смертельно... Але пийте! Чому не пьете!

Я выпывъ.

— Ще два коньяки!—гукнула вона кельнерови.

— Панъ велѣть?—запытавъ мене кельнеръ, не дывлячыся на неи.

— Такъ!—сказавъ я машынально, не зводячы зъ неи очей.

Вона зновъ дмухнула мени дымомъ изъ своеи цыгаретки просто въ очи.

— Смертельно! Бидный хлопчына! И за що властыво? Ну, скажы, за що ты любышь ии?

— Або я знаю! Такъ якось трапылося. Але де вона?

— Може дома.

— Чомъ не прыйшла сюды?

— Бо ии видправлено. А може й сама выступыла. Сего не знаю.

— А де вона жыве?

— Тутъ же на другимъ поверси.

Мене мовъ штовхнуло щось. Я хотивъ бувъ у тій самій хвыли видипхнуты свою розмивныцю, зирватися зъ мисця и безъ тямы бигты кудысь, бигты до неи, щобъ лышь побачыты ии, буты на хвылку близько неи. Та все такы я перемигъ себе, зробывъ байдужне лыце, поклыкавъ кельнера, заплаывъ и выйшовъ. Опыывышывся на вулыци, я мымохитно обтеръ соби пить изъ чола и важко видитхнувъ, мовъ вырвался зъ-пидъ тяжкого тягару. Потимъ я пишовъ вулыцею навманы, сылкуючыся змиркуваты, що властыво сталося и що значыть для мене ся новына? Вона покынула службу въ кавярни. Чому? Ну, се байдуже. Але вона безъ службы. Може въ прикримъ становыщи? Може ии прогнано, скрывджено пры выплати? Може у неи стара маты, дрибни сестры та браты, якыхъ вона мусыть удержуваты? Мени набигалы на умъ рижни ситуаціи, де дивчына, ныбы то пропаща, являлася

героинею, що жертвувала свою дивочу честь для удержання своєї рідни. Я постановивъ собі навидатися до неї, розпытати у сторожа про її обставини, видати все, щобъ допомогти їй. Я укладавъ собі рижні пляны, якъ доступити до неї, сблизитися до неї, здобути її довіря, и зъ тою постановою зайшовъ до дому, розібрався на-потемки и легъ спати.

И спавъ твердо десь до другої по-полудни. Мене збудило сильно стукання до дверей. Листокъ изъ телеграмою. Я видчивъ, підписавъ рецесію, машинально розирвавъ телеграму, прочитавъ. «Прійїзжай заразъ. Твій тато!» Я здивувався. Що се таке? Я-жъ уже доставъ таку телеграму. Чы се та сама надана черезъ помылку другий разъ? У насъ почтаръ иноди напється та перепутає высылку. А колы ни, що се значить? Чого два разы те саме телеграфують? Чого прійїзджаты теперъ, зымою, въ таку фугу? Зализныча станція у насъ мала, видъ неї чотыры мыли дороги саньмы, у мене нема й одежи такої, щобъ можно було пускатыся въ таку дорогу. Що се може значыты? Я теръ долонею чоло, мучывся думкамы, напывся воды и заснувъ. А колы прокынувся десь коло пятої, одынокою моею думкою була Киценька. Що зъ нею? Якъ добратися до неї? Де здыбаты її? Про телеграму я й не думавъ. Зибрався, замкнувъ покій и выбигъ на мисто. Пообидавшы, я побигъ на Вирмяньску и почавъ ходыты попередъ камьяницею, надіючыся здыбаты Киценьку, колы буде входыты або выходыты зъ брамы, а тоди вже,—що тоди буде, я й не брався думаты, але чувъ у своїй душі якусь незломну постанову, якусь непохытну певність, що тоди здобудуся на якийсь рішучый крокъ.

Десь коло сѣмої вона выйшла, гарно одягнена, въ барвистимъ капелюси зъ велькымъ струсячимъ перомъ. У мене зазмерло серце. Я поклонився їй, але підійты до неї, заговорыты не було ани думки. Вона злегка кывнула мени головою и пішла гордо выпрямлена вулицею. Я йшовъ за нею въ виддаленню якихъ двадцятѣхъ кроківъ. Я не зводивъ очей зъ її капелюха, мовъ морякъ изъ полярной звизды. Мене потручувалы, мени ставалы на ногы, снігъ замиравъ мени очі, та я не зважавъ ни

на що. А вона озиркнулася разъ, озиркнулася другой разъ и очевидно все пизнавала мене. Що діялося въ мой души въ ту пору—страшно подуматы. Одынока думка: не вже вона така? Ся думка така, натуральна въ данимъ становыщи, выстарчала для мене за циле пекло. Я бигъ за нею, весь тремтячы, задыхаый, безтямный, а вона, здавалося, йшла все швидше, виддалялася видъ мене все бильше, выбирала сами пайлюднійши вулицы, потимъ вийшла на рынокъ, пройшла однимъ бокомъ, вийшла на Трыбунальську. И капелюхъ чымъ разъ частійше топувъ у потоци чужыхъ темныхъ постатей и паразъ счезъ зовсимъ. И я побигъ напередъ, кынувся сюды й туды—нема Киценькы. Мовъ шалений бигавъ я по всихъ сумежныхъ вулицяхъ, доврола рычку, по Галыцькій, по Маріяцькій площади,—ниде не було ии. Счезла, мовъ парою розвѣялась. Спигъ липывъ чымъ разъ дужчий. Коло десятой почалы вулицы пуститы. Я ще якийсь часъ ходывъ, мовъ вартовый передъ брамою той камьяныци, де жыла вона, але даремно ходывъ: Киценькы не було ани слиду. Мабуть вернула до-дому швидше. А може знайшла де-иншый обовязокъ, що зупынявъ ии всю ничъ? Але де? Ничныхъ кавярень такихъ, якъ Суберлѣвои, у Львови не було. Я даремно ломавъ соби голову и по дванадцятій, весь розбытый, утомлений, мокрый и зиприлий, вернувъ до-дому. Сторожъ, видчыяючы мени браму, набурчавъ на мене, що разъ-у-разъ волочуся такъ до пизна, а тутъ телеграфный писланецъ розбѣгався зымою. Що за лыхо зъ тыми телеграмами?—подумавъ я и махнувъ рукою, мовъ обганяючыся видъ влазливой мухы. Але вдумуватыся въ сытуацію моеи батькищныи я не мавъ ани часу, ани охоты, ани сылы. Я роздягся, весь продрогъ у нетоплений хати и, обвынувшыся коврою та накынувшы ще на ковдру все мое мокре убраня, я лежавъ, дзвонячы зубамы та трясучыся мовъ у пропащныци, покы важный сонъ не налгъ на мои повикы.

Рано я прокынувся зъ сыльнымъ болемъ головы. Я мавъ таке чуття, що хтось довною бѣ мене по тымю. Важко стогнучы, я пидвивъ голову и тильки по хвыли розибравъ, що хтось сердыто стукае до моихъ дверей. Я зволикся зъ лижка, босыми

ногами пишовъ до дверей и видчынывъ. У клубахъ морозной пары, що бухнула до покою, стоявъ возный видъ телеграфу.

— Я вже думавъ, чы васъ не вбыто, або чы вы не загорили,—мовывъ винъ.—Пивъ годыны стукаю до дверей, та годи васъ добудытыся.

И винъ подавъ мени дви телеграмы.

— Зъ одною я вчора не мигъ васъ дождатыся,—поясывъ винъ.—Надіюся, що нема тамъ ничего пыльного.

Я пидпысавъ обыдва рецeписы, давъ возному двадцять крейцаривъ, затулывъ обыдвi телеграмы въ жменю и, сичучы зубамы, замкнувши двери, закопався зновъ пидъ ковдру. Якась невымовна млисть опанувала мене; якесь ослаблення не то тила, не то воли. Я лежавъ, якъ колода, грився. Ворухнутыся рукою або ногою выдавалося мени вельчезною, надсылною працею. Зъ телеграммы въ жмени я швидко заснувъ, не розгортавши ихъ.

Що було дали, я не тямлю. Мовъ кризь сонъ прыгадуються якись люти стукання, якись голоса, якись холодни руки, що стыскалы мене мовъ клищами, а дали все заволикае сира, непрозора мряка.

VI.

Опанась помовчавъ хвилью, передыхнувъ, оберъть пить, що выступывъ ёму на чоло, и, зырнувши не смило мени въ очи та переконавшыся, що я не дримаю, почавъ оповидаты дали.

— Я прокынувся въ шпыталю. Мени сказали, що я пролежавъ безъ тямы два тыжни. Безтямного спровадылы мене люде. Колы сторожъ, почувшы стогпаня въ моимъ покою, поклыкавъ полицію, ся выважыла двери и велила забраты мене до шпыталю. Обыдвi телеграмы и пару лыстивъ, що прыйшлы булы въ часи моеи хоробы, знайшовъ я обикъ себе въ шуфляди нахткестлыка¹⁾. Въ одній телеграми булы слова: «Благословлю тебе, твій тато», а въ другій видомисть про смерть моёго тата. Въ лысти

¹⁾ Ничный шкафчикъ.

нашъ громадськый пысаръ доносивъ мени про те, якъ мій тато, а заразъ по нимъ моя мама, занедужалы на тыфъ, якъ обое ба-жалы конче бачыты мене передъ смертю, посылали писанця за писанцемъ до телеграфу, якъ тато не диждавшыся мене вмеръ, а за нимъ до трѣхъ день умерла й мама. Теперъ зъ поручення начальныка громады доносивъ мени, що мою ридну хату опечатано, що тато пры свідкахъ полышывъ для мене все свое добро, що про се вже заявлено до суду, и вызывавъ мене, щобъ я якъ найшвидше зголосывся обняты въ посидання свою батькивщину.

Я чытавъ ти документи и дывувався. Мени здавалося чомусь, що все те мени видоме, що я самъ бувъ тамъ, ишовъ за похорономъ своѣго батька, прынявъ благословенство видъ матери и перебувъ усе те, що повиненъ бувъ перебуты пры такій нагоди. И ни що теперъ не ворухылося въ моимъ серци пры тій висты. Такъ видъ разу й выйшло, немовъ усе те такъ и мусило статися, и власне теперъ, у сю пору. Я почувъ навить якесь облекнення, мовъ на мени порвались якись пута, що вязали мене, и мовъ теперъ я буду мигъ свободно полетиты кудысь, розпо-чаты щось таке, про що передъ тымъ навить не смивъ подуматы. Про Киценьку я неначе зовсимъ забувъ,—вона не истнувала для мене, въ голови не ворухылася про неи ани одна думка.

Я пролежавъ ище килька день у шпытали, поky мигъ выйты на свить. Та скоро тильки я выйшовъ на вулицю и мене обхо-пыло холодне сичневе повитря и въ очахъ замыгтили діаманты—видблыскы сніговыхъ зирочокъ, розискренихъ сонцемъ, я въ тій самій хвыли почувъ, якъ думка про Киценьку, непереможне ба-жання летиты до неи, шукаты ии, кынuty ий до нигъ усе що маю, виддатысь ий увесь безъ огляду—онанувалы всю мою истоту. Ще не твердымы кроками я поспишывъ на Вирменську и почавъ вартуваты передъ брамою, видкы надіався выходу Киценькы. Пару годинъ я ждавъ даремно, перемерзъ и пустывся ходиты по ву-лицы, колы наразъ на рози наткнувся на Киценьку. Вона шла зъ рынку. Я зъ неопысаною тривогою поклонывся и ставъ не-наче вкопаний. Вона зиркнула на мене, всмихнулася, зушыны-

лася, подумала щось, потімъ прыступыла до мене и мовыла коротко:

— Ходы до мене!

Я жажнувся, немовъ бы ось тутъ коло мене вдарывъ гримъ. Та про те я машинально пишовъ за нею. На другимъ поверси въ одчипеныхъ дверяхъ вона ждала на мене зи свичкою въ руци. Я зупынився въ неришучосты. Вона взяла мене за руку и потягла за собою, шепнувшы одно слово:

— Ходы!

Я вийшовъ. Вона замкнула двери и попросыла мене зняты пальто и систы соби. Ии помещкання складалося зъ просторого, ясного покою й ныши, де стояло ии лижко. Покій бувъ уряджений якъ салёныкъ, обставлений зи смакомъ, хочъ безъ выставности. На мене дыхнуло любе тепло, не знаю чы видъ патиленои печи, чы видъ ии особы. Вона скинула зъ себе пальто, и опынылася переди мною въ елегантній вовняпій сукни, скромно и зи смакомъ зачесана. На ии лыци не выдно було ани слиду заклопотання. Поверталася свобидно, зъ тою властивою ий маестычною грацією, що такъ хапала мене за серце. Повештавшыся по помещканню, поправывшы передъ зеркаломъ волосся и кокарду пидъ шыєю, немовъ хочачы даты мени хвильо часу отямытыся, вона станула передо мною и, вдывляючыся мени въ лыце, зъ таемнымымъ усмихомъ запытала:

— Любышъ мене?

Я не видповивъ ничего, тильки вхопывъ ии обыдвы руки и почавъ покрываты ихъ поцилункамы. Слёзы рынули мени зъ очей, закапалы на ии руки.

Вона сила била мене на крисли и прыгорнула мене до себе, прытулыла мою голову до своихъ грудей. Я тихо хлыпавъ.

— Ну, ну, цыть, дурненькый!—мовыла вона.—Я все знаю. И чого було не прыйты заразы тоди, якъ тоби Наталя казала? Треба було конче простужуватыся и йты до шпыталю?

Я зъ жахомъ поглянувъ ий у лыце.

— Кажу жъ тоби, що все знаю. Про тебе було въ газетахъ. И про те, що твои стари померлы.

Я тильки въ тій хвили догадався собі, що телеграмы и лысть, яки я знайшовъ у шпытали, булы порозпечатувани. И якъ се я въ першій хвили не доглянувь сёго? А вона встала, поправила вогонь у печи и лампу на столи и зновъ стала переди мною.

— Ну, скажы що? Чого тобі треба видь мене?

— Ничого,—видповивъ я.—Я счасливый тымъ, що ты ды-
вышся па мене.

— Ха, ха, ха!—засміялась вона.—Отъ ище дывачына! Ну, але скажы, що думаешъ робыты теперь?

— Не знаю. Ничого не думаю.

— А багато лышылы тобі стари?

— Не знаю. Грошей певно ніякихъ, але господарство, поле...

— Килько жъ се може буты вартъ?

— Не знаю. Тры, чотыры тысячи.

— Гмь!

Вона пару разивъ пройшлася по покою, немовъ обмирковуючи щось, а потимъ зновъ стала переди мною.

— И що жъ ты думаешъ робыты зъ тымъ?

— Не знаю.

— Може хочешъ иты на село, осисты на грунти? А може й видь мене зажадаешъ, щобъ я йшла зъ тобою, зробылася селяшкою и годувала гусей та свyneй?

Я зъ перелякомъ выдыввся на неи. Таке жадання выдалося мени чымсь бездонно абсурднымъ та неможливымъ.

— Ну, скажы бо! Говоры! Думай!

И вона обома рукамы потермосыла мене за плечи.

— Зроблю все, що звельшь,—прошентавъ я.

— Такъ? Ну, се гарпо. За се люблю тебе. На!

И вона пахылылась и поцилувала мене въ чоло. Видь дотыку ии усть у мене мовъ огняни мурашкы забигалы по-пидь шкирою.

— Слухай же!—мовыла вона, зновъ сйдаючи била мене и прыгортаючи мою голову до своей груди ливою рукою.—Подобаешся мени. Хочешъ йихаты зо мною?

— Куды?

— Въ свить. Я не думаю сыдиты въ тимъ проклятущими Львови. Тутъ мени не мисце. Тутъ я Киценька и нищо бильше. А мене тягне до чогось выщого. Чую въ соби сылу, талантъ, огонь. Хочешъ допомогты мени вырватися зъ сєи проклятои норы?

— Все видамъ, щобъ допомогты тобі,—скрыкнувъ я зъ запаломъ.

Вона скоса зъ усмихомъ дывылася на мене.

— А ты навить гарный, колы не кыснешъ. Люблю такой запаль у молодыхъ хлопцівъ. Дай уста.

И вона вхопыла обома рукамы мою голову, прыхылыла до себе и поцилувала мене въ уста. Я стративъ пам'ять. Якась невымовна розкишъ наповныла мое серце. Думалось, що зомлію що мынуся въ тій хвили.

— Слухай же,—мовыла вона дали:—видъ ныни за тыждень йиду геть зи Львова. Мушу, не выдержу довше. Колы хочешъ йихаты зи мною, будь готовъ до того часу. Видъ ныни за тыждень. У-вечери. Ось тутъ. Зликвидай свои дила, продай свою спадщину, чымъ дорожче, тымъ липше. Робы якъ знаешъ. Видъ ныни за тыждень, у-вечери, ось тутъ, жду на тебе. Не прийдешь видъ завтра за тыждень, уже мене тутъ не буде и никто не зна-тyme, де я. Якъ бы не ты, якъ бы не те, що ты подобався мени видъ першого разу, и якъ бы не ота прыгода зъ тобою, що попала въ газеты, я була бъ вже выйихала передъ тыжнемъ. Отже чуетъ? Розумієшь? На, поцилуй мене и йды теперь и роботы якъ знаешъ. Я не сылую тебе, але ждатыму. Хочешъ закоштуваты счастья зо мною, то приходь. Добрá-ничъ.

Я поцилувавъ въ її уста, въ руки и выйшовъ позбавлений до разу власной воли, выйшовъ її невилыпыкомъ. Моя доля була запечатана, и я не мигъ навить подуматы про те, щобъ боротися зъ своимъ призначеннямъ.

VII.

Опанась замовкь. Я пидвивь очи и глянувъ на него. Ёго-
лице було смертельно блиде, зъ очей градомъ котылыся слёзы.

— Опанась!—скрыкнувъ я.—Годи тобі! Тебе занадто роз-
ворушують ти спомыны. Ходимъ спаты, а то ще занедужаешъ.

— Ни, не бійся—видповивъ винъ.—Не занедужаю. На-
впакы. Ты не знаешъ, яку полекшу на серци робить мени те. що-
можу разъ подилытыся тумы спомынамы зъ кымсь иншымъ. Де-
сять литъ я мовчавъ и носывъ ихъ, мовъ каминь, на серци. То
вже теперь, колы твоя ласка и колы... Але ты може втомлений
зъ дороги, спаты хочешъ?

— Ни, зовсимъ ни!—запевнивъ я. Тай хибя бы чоловікъ
деревомъ бувъ, щобъ твое оповидання не прогнало ёму сну зъ
очей.

— Но, но, безъ комплементивъ!—осмихнувся винъ, обтеръ
очи и веселишымъ голосомъ говоривъ дали.

— Мени зъ рештою не багато й лышылося оповидаты. Ки-
нець истории не цикавий, можно й напередъ догадатысь ёго. Я
заразъ на другый день пойихавъ у село, оглянувъ свою батькив-
щину и заходывся шукаты купця на неи. Певна ричъ—по-тыхо.
Селяне вси радылы мени вертаты въ село, господарюваты, але
нихто не знавъ, шо кыпило въ мой души. Залагодывшы по-
трибни судови формальности, я продавъ місцевому арендарю
всю свою батькивщину за пять тысячъ. Лице горило мени
зъ сорому, сердце краялося, колы я пидпысувавъ контрактъ,
але у мене не було выбору, надъ усимъ панувавъ образъ Ки-
ценькы. Думка про те, що се ии воля, ии наказъ, що вона жде
мене зъ своїмы палкымы обіймамы й огныстымы поцилункамы,
зъ своею ненаглядною красою и грацією,—ся думка переважала
все. И колы по доконаній продажи я, мовъ злодій, выйизджавъ изъ
села, я прощався зъ нымъ безъ слизъ, безъ жалоу; я чувъ тильки
звытокъ зъ пятама тысячорепьсковымы банкнотамы на грудяхъ, а
серце було повне Киценькы. И колы обурени селяне на видйизд-

нимъ обкыдали мене лайками, прокляттями та жменямы болота, я кулывся та хылився мовъ пидъ громомъ, але не почувавъ ніякого жалю, ніякого гниву, ніякого сѣрому. Киценька заслонювала мене весь свить, заминювала вси почуття, заповнювала вси бажання.

Бувъ останній вечеръ передъ вызначенымъ нею реченцемъ їи видїизду. Зъ якою душевною мукою бигъ я на Вирменську! Ану-жъ одурыла! Ану-жъ видїихала безъ мене! Що тоди? Передо мною рознимала чорну пашеку якась страшна безодня. Опынывшись на рози Вирменської, я зырнувъ у гору на їи викна. Ажъ, воны були освитлени!»—зпачить, не выїихала! Якъ вихоръ полетивъ я горї сходамы, застукавъ до їи дверей и, не дожыдаючи голосу, влетивъ до покою. Вона сыдила на великомъ куфрї въ подорожнимъ убранню, зъ очыма, оберпеными до дверей. Їи лице було блиде-блиде, очи горили.

— Ось я!—скрыкнувъ я, переводячы духъ.—И ось тутъ—на!

И я поклавъ передъ нею пять тысячорепськихъ банкнотивъ. Вона всмихнулася и махнула рукою.

— Сховай се! Я ждала тебе. Бачышь, я готова до дороги. Подзвоны на сторожа, щобъ покликавъ фіякра.

Я подзвонивъ и розпорядився, а потимъ обернувся до неї.

— А якъ бы я бувъ не прыйихавъ, запизнявся о пивгодыпы, то ты була бъ видїихала безъ мене?

— Розуміється,—сказала вона коротко.

Я взявъ їи руку. Вона була холодна, якъ крыга.

— Що тобі такъ? Ты хора?—запытавъ я їи.

Вона не видповидала.

— Киценько! Жыття мое!—скрыкнувъ я.—Скажи мени, ты непавыдышь мене? Не рада, що я прыйшовъ? Хотила їихаты сама, безъ мене? Коны такъ, то на тобі гроши и їидь. Я не маю ніякои претензїи.

Я подавъ їй гроши. Вона легкомъ рухомъ руки видсторпыла ихъ, потимъ усмихнулася— якъ мени здавалося, кризь слѣзы— и своимъ звычайемъ, узявши мою голову въ обыдвы долони и прыгорпнувши їи до себе, поцилувала мене въ чоло и мовыла:

— Якый ты дурненькый! И не вгадавъ. Знаешъ, я вже почала була сумніваться, чы ты прыйдешъ. Думала, що твоя батькивщина переможе въ твой души мій образъ. Ну, а якъ бы ты не бувъ прыйхавъ, я була-бъ, розуміється, видйихала, але зъ однимъ намиромъ.

— Зъ якимъ?

— Се вже мій секретъ.

— Скажи мени ёго.

— По що?..

— По що? Щобъ я знавъ.

— Про мене. Зъ намиромъ—на найблыжчій станціі або за станцією кнутыся пидъ колеса залізныци.

Я зъ жахомъ обнявъ її, немовъ хтось сылкувався вярваты її у мене.

— Киценъко, а то чому?—скрыкнувъ я.

— Ну, у мене не було иншого виходу. Такъ и памъятай соби: сёгодні ты своимъ прыбуттямъ уратувавъ мене видъ немучои...

Кинець сёго речення я заглушывъ своимы поцилунками.

Десять мынуть пизнійше мы силы на фіякра и поийхалы до залізныци.

— Куды-жъ мы йидемо?—запытавъ я.

А тобі що до того?—видповіла вона ризко.—Йидемо, куды я хочу. Ты теперь мій и я роблю зъ тобою, що сама захочу.

— Доки що?

— Доки не кыну! Ха-ха-ха! Страшно тобі?

— Ни, не страшно.

— Любышь мене про те?

— Люблю.

— Ну, гляды жъ! У мене тверда школа.

Мы надоспили якъ разъ на курьерскый пойиздъ до Видня. Вона взяла два билеты першой кляссы, виткнула щось у руку кондукторови, и колы пойиздъ рушывъ, винъ заперъ за намы купе. Тоди Киценъкамы нулася мени на шыю и, цилуючы мене, мовыла:

— Ну, теперь починається наша шлюбна подорожъ!

У Видни мы стали рано. Я бувъ безтямный, ошеломленный, а вона—мовъ зовсимъ ничего. Поклыкала накера, заговорила до нёго чыстисенькымъ виденьскымъ діалектомъ, щобъ замовывъ намъ фіякра, и мы зайихали до якогось готелю. Тамъ намъ дали дви гарни кимнаты, и въ ныхъ я прожывъ зъ Киценькою чотыри дни—чотыри найсчастывійши дни моёго жыття. Що я буду тоби описуваты те, що пережывъ тоди! Таки ричы не описуются, а хто ихъ не пережывъ самъ, той не видчуе ніякого опису, а головна ричъ, кождый изъ тыхъ счастывцивъ, якимъ выпадають на долю подибни дни, переживае ихъ по своёму. Киценька розсыпала передо мною вси чары своей красы, своего доброго, справди золотого серця, своего незвычайного розуму. Кожда хвылына моёго побуту зъ нею видкрывала мени въ ній щось нове, прынадне, любе. А ни одна хмарыночка, а ни одно непорозуминня, а ни одна брутельна чы цынична рысочка не закаламутыла того свитлого, чыстого образа, який зложывся въ мой души въ ии подобизну. Все и всюды вона була супроты мене така сущильна, натуральна и, бачылось, непорочна душею, а пры тимъ весь спосибъ ии поводження выявлявъ стильки простоты и деликатности, що я тильки тоди пизнавъ, до якои высоты може цивилизація пиднести людynu, а спеціально жинку. И я всимъ своимъ ествомъ поклонывся тій цивилизації и поклавъ служыты ий усе свое жыття, шырыты хочъ ти слаби ии проминчыкы, яки здужавъ захопыты. А дывлячыся на Киценьку и любуючыся нею, я въ души запытувавъ себе, видкы се и якимъ правомъ я, бидный Рутенець, прыходжу до того, щобъ роскошуватыся такою перлыною людського роду?

Було щось загадкове, таемныче въ ии повединци, якісь нагли скокы, мовъ непереможени порывы якоись темной сылы. Я килька разивъ запытувавъ ии, благавъ, щобъ видкрыла мени свою душу, подилылася зо мною всимъ тымъ, що тысне и турбуе ии. Вона якось мылосердно всмихалася пры тыхъ словахъ, гладыла мене по-пидъ бороду та говорила:

— Ну, ну, ты дурненький! Годи тоби.

А потимъ сяде до фортеп'яна, вдарить килька акордивъ и затыгне писню. Спивала и грала чудово—бодай я ни передъ тымъ, ни потимъ не чувъ ничого кращого. Особливо любыла одну писеньку—може й сама зложыла її...

Въ день мене любить

Сонце въ простори,

Я жъ покохала

Ничніи зори.

Въ день мене сонце

Цилуе въ очи,

Серденько жъ прагне

Темной ночи.

Якъ бы я мала

Надъ сонцемъ сылу,

Я бъ ёго вклала

Въ темну могылу.

Я бъ заминала

Сонце за свичку,

Вси дни бъ виддала

За одну ничку.

— А проспивавшы кинется до мене, цилуе и пестить и приговорюе:

— Розуміешъ се? Розуміешъ? Знаешъ, яка я? Ну, то не допытуйся дали.

Я не розумивъ, не хотивъ розумити ничого по-надъ те, що давала мени хвылына. Одно тильки я прочувавъ, що такихъ хвылынъ ніякому чоловікови въ свити, а тымъ менше мени, не могло судытыся багато.

Отъ тымъ то мене майже зовсимъ не здывувало, колы збудывшыся пятого дня, я не заставъ Киценькы на її лижку и колы поклыкана моимъ дзвинкомъ Zimmermädchen сказала мени, що «die gnädige Frau ist verreist». Правда, у мене пры тій видомосты зробылося на души такъ, немовъ нади мною раптомъ погасло сонце, але заразы же потимъ прыйшла рефлексія и почала

шептаты мени: «А ты жъ якъ думавъ? Воно лише для тебе свитить? И для тебе сходило? Будь радъ, що й стильки бачывъ ёго?»...

Якыйсь часъ я снувавъ по покояхъ, мовъ неприкаяный, не знаючы що робыты, за що взятыся. Потимъ, глянувши на іі нахткастлыкъ, я побачывъ на нѣму лысть зъ напысомъ на конверти. «Fidelio». Се мене вона назвала тымъ романтичнымъ именемъ. Я отворывъ той лысть и прочытавъ. И раджу тобі тако жъ прочытаты ёго. Нехай винъ самъ говоритъ за себе. Тымъ бильше, що я теперъ и не потраплю высловыты тобі й сотои часты того вражиння, яке винъ тоди зробывъ на мене. Ось нѣ тобі ёго. Бачышъ, я справывъ собі на нѣго срибну пушку—одыноку люксусову ричъ, яка йе у мене. Бо се жъ найбильша моя святість, одынока пам'ятка жинкы, що разъ на все заповныла мою душу. Чытай и миркуй самъ, що маю судыты про неї.

И винъ изъ окремої шуфлядки свого столыка вынявъ невеличку, гарно зроблену пушку, видчынывъ іі и вынявъ изъ неї маленькый лыстокъ у незапечатаній коверти. Закымъ податы ёго мени, винъ прытулывъ ёго до устъ.

— Ще чуты запахъ тої перфумы, яку вживала вона тоди,—мовывъ Опанасъ, и по короткій мовчанци додавъ,—знаешъ, я не забобонный, але поклавъ собі въ души таке вируванне: докы видъ сѣго лыста чуты іі перфуму, доты я певный, що вона живе, и значыть, доты можу надіятися, що вона ще верне до мене.

Я розгорнувъ лытокъ, пысанный дуже гарнымъ жиночымъ почеркомъ на моднымъ передъ десятима роками лыстовимъ папери, и прочытавъ ось що:

«Дорогий мій Fidelio! Пора намъ розійтися. Я йду, куды клыче мене доля. Не сердься, що выйизжаю безъ прощання. Виръ мени, такъ буде лише. И не вынувать мене, що корыстуясь гришмы, яки ты подарувавъ мени. Беру ихъ якъ доказъ твоеї любовы. Я дала тобі за нихъ те, що могла даты на рази, и вважаю себе на дали твоею довжыщею. Надіюся, що прыйде

ще часъ мени поквитуваты тебе. Вирю въ твою вирність и щыристь, що ты не обвинуватышъ и не будешъ пошукуваты мене. Се зъ рештою и не прыдалось бы ни на що. А теперь слухай моеи рады. Вертай назадъ до свого ридного краю. Кинчи студии, здобувай соби жытеве становыще. И докы у тебе въ души не выгасне спомынь про мене, не забувай хочъ до року напысаты мени пару сливъ на адресь: А. З. № 12. Wien VIII: назва. Якъ живешъ, чымъ займаешся, чы жонатый,—чуешъ, се доконче—и яка твоя адреса. Чы дистанешъ колы яку видповидь видъ мене, чы ни, а ты не забудь напысаты. Се потрібно. А теперь бувай здоровъ! Ты спышъ солодко. Цилую тебе въ чоло. Твоя Киченька.

Р. S. Нашъ готелевый рахунокъ я выривняла. Тоби на дорогу и на першы потреби лышаю въ твой вализци сто гульденивъ. Бильше не можу. Ну, до побачення!»

— Ось тоби и уся моя драма,—мовывъ зитхаючы Опанась, колы я, дочытавши лысть, зложывъ ёго и виддавъ ёму, а винъ зновъ обережно поцилувавъ ёго, сховавъ до пушки, а пушку до столыка.

— Ну, и щожъ ты зробывъ потимъ?—запытавъ я.

— Зробывъ усе такъ, якъ велила вона. Не шукавъ за нею, пойихавъ изъ Видня, а зрикшыся разъ на все всякои думкы про карьеру, пишовъ зи Львова до Станиславова, скинчывъ тамъ учительську семинарію, зробывъ испытъ и отсе вже пять лить учителью тутъ у горахъ та сію потроху зерно цивилизаціи въ темнимъ закутку.

— А до неи пышешъ?

— Разъ на рикъ. Коротко, безъ чутливости, подаю лыше реляцію изъ мого жыття, свою адресу и поздоровлення тай годи.

— А диставъ колы видповидь?

— Николы. А ни слова.

И не знаешъ, де вона, шо зъ нею?

— Ничогисенько не знаю. И байдуже мени. Люблю и, живу спомынамы про неи,—и досыть мени. И ти спомыны пиддержують мене въ тяжкыхъ злыгодняхъ. А зъ по-за туманивъ

невидомого все мовъ їи била рука кывае до мене и чуется їи остатне слово: «До побачення»!

Опанась замовкѣ, задумався. Лампа почала погасати. Мы полягали спати.

Другого дня мы по сніданню обидва выбралися въ дорогу. Опанась провивъ мене до мисточка, куды було треба. Винъ бувъ замысленый, але спокійный, оповидавъ про свои заходы коло просвиты селянъ та економичного пидвыгнення, про свою ненастанну боротьбу зъ властями. Про Киценку не було а ни згадки.

VIII.

Мынуло звышъ пятнадцять лить видъ того часу. Я зновъ стративъ зъ очей Опанаса, тымъ бильше, що на два, чы три мои лысты до ёго не одержавъ видповиди. Ажъ литомъ 1904 р. я побачився зъ нымъ на вичу галыцкыхъ и буковынскыхъ учитель. Винъ значно постарывся, посывивъ, запустывъ велику бороду, але все-таки держався просто, бувъ статный и крипкый, говорывъ сміло. Давнёго заляканого погляду, меланхолійного зитханья не було а ни слиду. Се бувъ очевидно чоловікъ, який знавъ, що и по що робить, а чуючы за собою совисну и позытивну працю, глядыть кожному сміло въ очи. Мы привиталыся сердечно, умовылыся, де маемо здыбатыся по вичу, а зійшовшыся ввечери, прысклянци пыва, розбалакалыся.

— Ну, що тамъ твои горы?—запытавъ я въ Опанаса.

— Го, го, мои горы!—видповивъ винъ.—Таки воны мои, якъ твои. Я вже давно зъ гиръ. Видъ того часу, якъ мы бачылыся,—осьми мои переносыны.

Мы побалакали про ти переносыны та ще про де-що, та Опанась выдно ждавъ видъ мене якогось pytania, на яке у ёго готова була видповідь. А не можучы диждатыся того pytania видъ мене, винъ нарэштити нахылився до мене и прытышенымъ голосомъ запытавъ:

— Ну, а про ней не пытаешъ?

— Про кого бь то?

— Ну, а про Киценьку.

— Що жь про неи пытаты? Хиба сталося щось нового?

— А вже жь сталося. Вона вернула до мене. Я вже бувь у К., недалеко Дрогобыча. Одного вечора прыйиздыть до мене фіякерь и на ёму дама вся вь чорному, закрыта чорнымь серпанкомь.

— Здоровь бувь Fidelio,—скрыкнула ще зь воза. Голось ии бувь, мовь переломаний, але я пизнавь ии видь разу.—Ось бачышь, я до тебе!

Я помигь ии злизты зь воза. Властиво я занись ии майже зовсимь на рукахъ. Була легенька, якь дытына. Колы стала на земли, я почавь цилуваты ии руки.

— Ну, ну, дай спокій!—мовыла вона.—Я прыйихала до тебе вмираты.

И пры тимь вона видкынула заслону зи свого лыця. Було блиде, зь выпеченымы на щокахъ румянцями. Уста булы блиди, очи горилы. Я взявся потишаты ии, хочь у самого серце мовь клищамы здавило.

— Ни, вже, сынку, не балакай ничого!—мовыла вона.—Я вже знаю, по що прыйихала. Доки була сыла, я розсыпала ии по свиту. Доки була краса, я чарувала нею. Доки було здоровья, я счастлила нымь. Я жыла—що вже казаты. А теперь прыйизджаю до тебе вмираты. Прыймешь? Не бійся, я довго не потягну.

У мене слёзы брызнулы зь очей.

— Э ты, бачу, ще не позбувся сентиментальности. Ну, ну, дай спокій! Встыгну ще набрыднуты тоби. Мовь хвороба така, якь той чехь казавь: «Ne boj se, ja te budu romalenku rizar!». Я для того и носыла ии зь собою отсе вже тры рокы, щобь не надто докучаты тоби. А гарно туть у тебе! Треба буде питы та роздывытыся по кладовищи та вынайты соби мисце спочынку до вподобы.

Вона говорила майже весело, хоча по кожнимь реченю урывала и важко дыхала. Вь грудяхъ чулося легесеньке харчання.

И кожде її слово, кождый отакый тонъ изъ її грудей ризавъ мене по серци.

Прожила у мене ще висимъ мисяцивъ. До самого кинця держалася на ногахъ, була весела, хоча говорила вже майже лыше шептомъ. На мойй намови узяты шлюбъ зи мною видповидала все однимъ ришучымъ: «ни». Мусыла бъ показаты мени свою метрычку (спалыла її давно), выявыты свое дійсне имя и прозвыще, а цѣго не зробыть ни за що. Я называвъ її Галею, и вона полюбыла се имя. Хто вона була, видкы и якого роду, се лышылося тайною, яку вона и понесла зъ собою въ могылу. На тыхимъ сельськимъ кладовыщи въ тини пристарои лыпы я похоронывъ її видповидно до її воли въ простій деревьяній домовыни, въ тій одежи, яку сама соби прыготовыла на смерть. А ни хреста, а ни надгробного камня на свойй могыли не велила класты. «Жыття дало мени все, що могло даты, нехай же и смерть бере все, що може взятъ»—говорила вона.

— Дывно дило Боже отака жинка,—додавъ Опанасъ по вхыли роздумы.—Глядышъ на неи зъ боку—пропаща. И сама вона не вважае себе ничымъ лыпшымъ. А пиды жъ ты, яка сыла въ ній! Однимъ своимъ позыркомъ, однимъ, може навить несвидомымъ, рухомъ, однимъ недбало кыненымъ словомъ вона може зипхнуты чоловика въ безодню и може пидняты ёго и попхнуты до працы, до посвячення.

— Не всякого чоловика, Опанасе,—додавъ я.—А килько то було такихъ, передъ кымъ твоя Киценька весь свій викъ розсыпала чары своєї красы та перлы своєї граціи та блыскы свого розуму и все-таки не попхнула ихъ никуды. Все се було для нихъ «акы усерязь златъ въ ноздрехъ свиній»; перлы сыпалысь передъ нихъ лышъ на те, щобъ вони могли топтаты по нихъ. На се треба маты такожъ певну здибнисть, треба маты, що такъ скажу, въ свойй души свою «батькивщину».

Φ ^{II} Б-288 1905

31.527

$\phi \frac{I}{B-288}$